

Lilla Kula

doktorantka Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,
doradca prawny, mediator sądowy

Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym

Wstęp

Konflikt, jako specyficzny rodzaj relacji, stanowi naturalny element życia człowieka. Uczestniczą w nim co najmniej dwie strony, które poprzez różnicę zdań mają możliwość wywierania na siebie bezpośredniego wpływu. W przeszłości konflikt traktowany był jako zjawisko negatywne, współcześnie uważa się, że jeżeli jest konstruktywnie rozwiązany, może wręcz przyczynić się do rozwoju, a nawet pogłębiania relacji międzyludzkich¹.

Jednym ze sposobów reagowania podczas konfliktu jest rywalizacja, natomiast jedną z metod na zakończenie sporu – kompromis. Strategię wzajemnej współpracy stron opracowuje się wówczas, gdy jest szansa na dojście do porozumienia.

Wszelkie problemy życiowe i konflikty warto próbować rozwiązywać bez udziału sądu, gdyż nie zawsze wymaga to jego zaangażowania. Rozważenie skorzystania z alternatywnych metod rozwiązywania sporów, do których należą przede wszystkim: mediacja, koncyliacja, negocjacja oraz arbitraż zwany sądownictwem polubownym, zależy od wielu różnych czynników, takich jak np.: rodzaj rozwiązywanego problemu, osobowość stron sporu, bądź charakteru sytuacji.

Alternatywne w stosunku do postępowania sądowego sposoby rozwiązywania sporów zwane są również metodami ADR (ang. *Alternative Dispute Resolution*). W latach 70. XX w. ADR-y wprowadzono w Stanach Zjednoczonych. Ze względu na wysoką skuteczność znalazły również zastosowanie w Wielkiej Brytanii i Kanadzie, czego efektem było wyraźne zmniejszenie

¹ K. Bargiel-Matusiewicz, *Negocjacje i mediacje*, Warszawa 2007, s. 33.

liczby spraw zalegających w sądach przez wiele lat. Niesformalizowane i elastyczne postępowania rozjemcze utworowały drogę nowym rozwiązaniom².

Polski ustawodawca, wprowadzając stosowne przepisy prawne, również dał możliwość pojednawczego działania poza sądem oraz zaakceptował wyniki takich postępowań. W prawie polskim uregulowane są dwie spośród wskazanych metod ADR: mediacja i arbitraż.

Podczas postępowania mediacyjnego, które ma pojednawczy charakter, strony same wybierają technikę prowadzenia sporu i samodzielnie w sposób odformalizowany dążą do znalezienia rozwiązania, które będzie dla nich najbardziej korzystne. Mediacja stwarza możliwość wyjścia poza obszar o charakterze czysto prawnym i daje szansę rozwiązania sporu w sposób satysfakcjonujący dla obu, bądź wszystkich stron biorących udział w postępowaniu. Dla porównania, w postępowaniu arbitrażowym wyrok wydawany jest na podstawie właściwego prawa przez arbitrów wybranych przez strony sporu, gdzie strony mają obowiązek poddania się temu wyrokowi i respektowania decyzji arbitrów. Arbitraż praktykowany jest zatem, gdy strony nie widzą możliwości rozwiązania problemu w drodze ugody. Podstawową cechą odróżniającą mediację od arbitrażu jest samodzielność w wypracowaniu rozwiązania przez strony sporu w trakcie toczącego się postępowania mediacyjnego. Zarówno mediacje, jak i negocjacje oparte są na komunikacji międzyludzkiej, czyli bezpośrednim porozumiewaniu się, przekazywaniu myśli oraz emocji między nadawcą a odbiorcą.

Zasadniczo celem negocjacji jest osiągnięcie porozumienia, ale ich metodą jest wręcz przekonywanie drugiej strony o atrakcyjności własnej oferty, a zarazem zachęcanie jej do podjęcia korzystnych głównie dla siebie i dla własnego interesu decyzji³. W przypadku planowania negocjacji obie strony muszą być gotowe do zawarcia umowy. Istnieją także zagadnienia, które zupełnie nie nadają się do negocjacji⁴. Gdy negocjacje nie dają perspektyw zawarcia porozumienia bądź następuje zaostrzenie konfliktu (eskalacja), wówczas może mieć zastosowanie mediacja.

Można śmiało stwierdzić, że alternatywne metody rozwiązywania sporów są szansą przede wszystkim dla tych osób, które nie potrafią samodzielnie rozwiązać problemu bez pomocy osób trzecich. Pozwalają one jednocześnie zwaśnionym stronom aktywnie uczestniczyć w postępowaniu mającym rozstrzygnąć ich konflikt.

W sferze cywilnoprawnej wiele sporów sądowych toczących się w Polsce to konflikty z udziałem państwowych i samorządowych jednostek organi-

² *Ibidem*, s. 79.

³ *Ibidem*, s. 32.

⁴ Z. Nęcki, *Negocjacje w biznesie*, Kraków 1995, s. 12.

zacyjnych. Jednostki te nie są jednak skłonne do zawierania ugód. Organ władczo rozstrzyga o stosunku administracyjnoprawnym, ponieważ działa na podstawie prawa i w granicach prawa, dlatego też nie może ustąpić stronie, która domaga się rozstrzygnięcia zgodnego z jej interesem, a niezgodnego z prawem.

W postępowaniu administracyjnym mediacja w ogóle nie występuje, gdyż brak jest unormowania tego zakresu w Kodeksie postępowania administracyjnego. Ustawodawca uregulował jedynie instytucję tzw. ugody administracyjnej, która w myśl art. 13 k.p.a. może zostać zawarta w sprawach stron o spornych interesach, przy czym organ administracji publicznej, przed którym toczy się postępowanie, powinien skłaniać strony do jej zawarcia⁵. Ponadto o ugodzie tego rodzaju stanowią również przepisy art. 114–122 k.p.a.⁶.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie instytucji mediacji w świetle polskiego prawa, jak i w praktyce życia codziennego.

Co to jest mediacja?

Termin „mediacja” wywodzi się z języka greckiego (*medos* – pośredniczący, neutralny, nienależący do żadnej ze stron) i języka łacińskiego (*mediatio* – pośrednictwo). Pojęcie to niestety nie jest jeszcze na tyle rozpowszechnione w Polsce, żeby mówić o jego popularności, ale można zauważyć, że mediacja staje się coraz częściej stosowaną formą rozwiązywania sporów.

W polskim ustawodawstwie pierwszy zapis dotyczący mediacji znalazł się w ustawie z 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (Dz.U. nr 55, poz. 236). Z kolei ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 89, poz. 555) wprowadziła mediację w postępowaniu karnym. Natomiast w prawie cywilnym znalazła ona zastosowanie na mocy ustawy z 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 172, poz. 1438).

Obecnie w Polsce mediacja unormowana jest przede wszystkim przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu postępowania karnego, ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych oraz ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Regulację instytucji mediacji w sprawach cywilnych zawierają przepisy art. 183¹ – 18315 Kodeksu postępowania cywilnego⁷.

⁵ Ustawa z 14 czerwca 1960 r., Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 1960 r., nr 30, poz. 168, z późn. zm.).

⁶ *Ibidem*, art. 114–122.

⁷ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny (Dz.U. z 2011 r., nr 85, poz. 458, z późn. zm.).

We wcześniejszych unormowaniach prawnych również istniała możliwość ugodowego załatwienia sporu między skonfliktowanymi stronami w trakcie postępowania sądowego, o czym stanowią unormowania zawarte w przepisach k.p.c. nakładającego na sędziego obowiązek nakłaniania stron, szczególnie na pierwszym posiedzeniu do wzajemnego pojednania lub ugodowego załatwienia spraw, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne. Normy prawne przyjęte w k.p.c. stwarzają również możliwość uregulowania spraw cywilnych w drodze tzw. zawiązania do próby ugodowej. Z instytucji tej można skorzystać przed wniesieniem pozwu do sądu.

W Polsce mediacje prowadzone są w sprawach rodzinnych, gospodarczych, w sprawach z zakresu prawa pracy, w sporach zbiorowych, jak również w sprawach karnych oraz w sprawach dla nieletnich. Jednakże, jak wykazuje praktyka, przedmiotem postępowania mediacyjnego najczęściej są sprawy z zakresu prawa handlowego, prawa karnego oraz sprawy rodzinne.

Pojęcie mediacji nie jest jednolicie rozumiane ani w praktyce orzeczniczej, ani w doktrynie. W zależności od przedmiotu sporu, którego mediacja dotyczy, eksponowane są różne jej walory. Można jednak stwierdzić, że istnieją pewne wspólne elementy głoszonych definicji mediacji, które mogą być jednocześnie podstawą do skonstruowania definicji jednolitej.

Mediacja to dobrowolne, poufne, pozasądowe postępowanie prowadzone między stronami określonego sporu w sprawach, w których możliwe jest zawarcie ugody.

Mediacja jest najszybszym i najtańszym sposobem rozwiązywania sporów. Jej celem nie jest dogłębna analiza przeszłości – skupia się na poszukiwaniu rozwiązań możliwych do zastosowania w przyszłości. Nie jest również formą terapii rodzinnej.

Mediacja jako alternatywny sposób rozwiązywania konfliktu to porozumiewanie się stron znajdujących się w konflikcie w obecności bezstronnej i neutralnej osoby trzeciej – mediatora⁸. To postępowanie przed osobą asystującą stronom w czasie konfliktu w celu osiągnięcia między nimi porozumienia. To rozmowa stron, w trakcie której dąży się do rozwiązania problemu i znalezienia porozumienia. Wypracowane przez strony w obecności mediatora porozumienie mediacyjne jest akceptowalne i satysfakcjonujące dla zwąźnionych stron. Mediator prowadzący postępowanie mediacyjne podczas całego procesu mediacji ułatwia stronom dojście do porozumienia poprzez tworzenie bezpiecznej i poufnej atmosfery. Jest przy tym neutralny, gdyż nie narzuca swojego punktu widzenia i swoich rozwiązań, jest również bezstronny, ponieważ dba o równowagę oraz równorzędność stron w trakcie procesu.

⁸ *Kodeks etyki mediatora*, Warszawa 2003, s. 5.

Taki sposób rozwiązywania sporu daje skonfliktowanym stronom poczucie kontroli i możliwości decydowania o własnych sprawach, co stanowi o mocy mediacji. Strony mogą ponadto ustanowić swoich pełnomocników lub uczestniczyć w postępowaniu mediacyjnym wraz z nimi.

Taka definicja mediacji wyjaśnia istotę tegoż pojęcia – jej celem jest doprowadzenie uczestników postępowania mediacyjnego do satysfakcjonującej ugody.

W większości krajów na świecie mediacja jest uznaną i powszechną metodą rozwiązywania sporów. Dla przykładu w USA tylko 5% spraw zgłoszonych do sądu trafia na wokandę, a reszta rozwiązywana jest polubownie. Porozumienie osiągnięte w wyniku rozwiązania konfliktu, a nie rozstrzygnięcia zgodnie z wolą np.: arbitra czy sędziego, jest akceptowane przez same strony – respektujące decyzję, w której podejmowaniu brały czynny udział i na którą miały bezpośredni wpływ.

Mediacja prowadzona jest zarówno w sprawach sądowych, jak i prywatnych po zgłoszeniu przez strony, które nie radzą sobie z różnymi problemami i konfliktami. Mediacja, która jest prowadzona poza sądem, daje możliwość rozmowy o problemach i konfliktach w neutralnej, a nawet przyjaznej atmosferze, sprzyjającej swobodnym wypowiedziom stron oraz rozładowaniu emocji.

Mediacja w aspekcie prawnym – w zakresie spraw cywilnych i gospodarczych w Polsce uregulowana została przepisami art. 10, 183¹–183¹⁵ oraz 202¹ ustawy Kodeks postępowania cywilnego. Mediacja może być prowadzona w postępowaniu nieprocesowym na podstawie umowy cywilnoprawnej z mediatorem, zamiast postępowania sądowego albo przed jego wszczęciem lub też na mocy postanowienia sądu o skierowaniu stron do mediacji w trakcie trwającego postępowania sądowego w myśl art. 183¹ § 2 k.p.c. Jak wskazuje orzeczenie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie, przykładem jest pozew o zapłatę, który może być dochodzony w trybie ugodowym lub przed sądami powszechnymi, ze względu na jego cywilny charakter⁹.

Umowa o mediację nie została unormowana w ustawie, co budzi wątpliwości w zakresie jej charakteru prawnego. Uregulowania prawne nie zastrzegają bowiem żadnej formy jej zawarcia ani też nie wskazują elementów przedmiotowo istotnych tej czynności prawnej¹⁰.

Podstawowy element mediacji stanowi protokół jej przebiegu. Przepis art. 183¹² k.p.c. nie określa, kto sporządza protokół, w związku z czym może

⁹ Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 17 listopada 2009 r., sygn. akt I OZ 1059/09.

¹⁰ P. Telenga, Komentarz do art. 183¹ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

go sporządzić każda uczestnicząca za zgodą stron w mediacji osoba, przy czym jego ważność zależy wyłącznie od podpisania przez mediatora¹¹. Mediację zakończoną porozumieniem wieńczy ugoda spisana również przez mediatora, którą – jeśli nie jest sprzeczna z prawem – sąd zatwierdza na wniosek którejkolwiek ze stron. Zatwierdzona przez sąd ugoda w sprawach cywilnych ma moc prawną ugody zawartej przed sądem i kończy postępowanie. Natomiast w sprawach karnych oraz w sprawach dla nieletnich, które regulowane są odrębnymi przepisami, mediator spisuje sprawozdanie z przebiegu postępowania mediacyjnego oraz załącza ugode, jeśli dojdzie do jej podpisania. Zawarcie ugody w tych dwóch przypadkach nie kończy jednak postępowania karnego, ale jej treść jest uwzględniana przez prokuratora podczas decyzji kierowania sprawy do sądu, jak również w orzeczeniu sądu.

Mediacja w aspekcie socjologicznym to dobrowolny proces, w którym skonfliktowane strony próbują osiągnąć akceptowalne dla obu z nich porozumienie poprzez polubowne zakończenie konfliktu bez konieczności wdawania się w spór sądowy. Jedyny warunek, jaki musi zostać spełniony, to dobra wola i zgoda obu stron na takie rozwiązanie.

Postępowanie mediacyjne polega na przekazaniu procesu rozstrzygnięcia sporu samym zainteresowanym, którzy w ten sposób mogą kształtować własną rzeczywistość społeczno-prawną. Nie jest to bez znaczenia, gdyż pojednane strony wracają do sądu w ramach kontynuacji sporu zdecydowanie rzadziej aniżeli te, których konflikt rozstrzygnął sąd. Niezwykle ważną korzyścią wynikającą z mediacji jest uchronienie samego procesu sądowego przed przedłużającymi się czynnościami procesowymi, angażowaniem świadków, powoływaniem biegłych czy w ogóle przewlekłością sprawy. Ogromne koszty postępowania sądowego również ulegają znacznemu pomniejszeniu. Najważniejszy jednak jest przede wszystkim fakt, iż podmioty konfliktu będą miały szansę rzeczywistego rozwikłania sporu i to w sposób odformalizowany, bez przeżywania skomplikowanego, często niezrozumiałego dla nich scenariusza procesowego¹².

Zarówno w teorii, jak i w praktyce wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje mediacji:

1. Mediację pozasądową (umowną), prowadzoną na wniosek co najmniej jednej ze stron oraz na podstawie umowy o przeprowadzenie mediacji zawartej między mediatorem a stronami.
2. Mediację sądową, do której dochodzi na podstawie skierowania sądu. W tym przypadku sąd wydaje postanowienie o skierowaniu stron do

¹¹ *Ibidem*, Komentarz do art. 183¹² k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

¹² R. Cebula, *Mediacja w polskim prawie cywilnym*, broszura Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 5.

mediacji, która wszczynana jest w ramach procedury sądowej. Wszczęcie mediacji powoduje przerwanie biegu przedawnienia sprawy.

W przypadku zawarcia i podpisania ugody w mediacji umownej, ugoda pozostaje tylko do wiadomości stron bez skierowania do sądu o jej zatwierdzenie lub w myśl art. 183¹⁴ § 1 k.p.c. na wniosek stron składana jest przez mediatora do właściwego sądu o jej zatwierdzenie¹³. Zgodnie z regulacją art. 183¹⁵ § 1 k.p.c. ugoda zatwierdzona przez sąd ma moc ugody zawartej przed sądem¹⁴ oraz otrzymuje klauzulę wykonalności, jeśli ma podlegać wykonaniu w drodze egzekucji¹⁵. Aby orzeczenie stanowiło tytuł egzekucyjny, należy stwierdzić jego prawomocność, która jest rozważana przez sędziego przed nadaniem klauzuli wykonalności¹⁶. Sąd Apelacyjny w Poznaniu wskazał, że kontrola ugody zawartej przed mediatorem w związku z jej zatwierdzeniem nie może polegać na merytorycznym rozpoznaniu sprawy¹⁷. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, unormowanie art. 183¹⁴ wskazuje, iż wstępną czynnością sądu jest ocena ugody: czy jest zawarta w niej treść nadająca się do wykonania w drodze egzekucji. Jeżeli warunek ten jest spełniony, to przez nadanie jej klauzuli wykonalności zostaje zatwierdzona. W przeciwnym wypadku zatwierdzenie następuje w drodze postanowienia o jej zatwierdzeniu¹⁸. Jeżeli żadna ze stron nie wystąpi o zatwierdzenie zawartej ugody, wywołuje ona skutki prawne ugody pozasądowej, czyli takie, jak ugody, której sąd odmówił zatwierdzenia¹⁹.

Wśród głównych zasad obowiązujących w mediacji, będących jednocześnie jej atrybutami, można wymienić:

1. Akceptowalność – ta zasada dotyczy zarówno stron konfliktu, które muszą zgodnie zaakceptować osobę mediatora, jak i reguł dotyczących mediacji, które powinny być uzgodnione w początkowym etapie rozmowy pomiędzy mediatorem a stronami i również zaakceptowane.
2. Bezstronność – oznacza, że strony w mediacji mają równe prawa, powinny być jednakowo traktowane i mediator nie może faworyzować żadnej

¹³ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, art. 183¹⁴ § 1.

¹⁴ *Ibidem*, art. 183¹⁵ § 1. T. Żywnowski, Komentarz do art. 183¹⁵ k.p.c., LEX, stan prawny na 30 stycznia 2013 r.; P. Telenga, Komentarz do art. 183¹⁵ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

¹⁵ Ustawa z 17 listopada 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296), art. 777 § 1 pkt, ust. 3.

¹⁶ P. Telenga, Komentarz do art. 777 k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.; D. Zawistowski, Komentarz do art. 777 k.p.c., LEX, stan prawny na 21 listopada 2013 r.

¹⁷ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 14 stycznia 2014 r., sygn. akt I A Cz 2163/13.

¹⁸ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 16 października 2012 r., sygn. akt I Acz 1593/12.

¹⁹ P. Telenga, Komentarz do art. 183¹⁴ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

- z nich. Mediator powinien odmówić prowadzenia postępowania mediacyjnego, jeżeli któraś ze stron jest z nim spokrewniona lub zachodzą inne zależności między nimi. Z zasadą bezstronności wiąże się zasada bezinteresowności, a więc niemożności czerpania przez mediatora żadnych korzyści materialnych lub osobistych z tego, co jest przedmiotem mediacji.
3. Dobrowolność – oznacza, że strony sporu nie mogą być zmuszane do mediacji oraz mogą ją przerwać w dowolnym momencie, mając przy tym możliwość wycofania się na każdym etapie postępowania mediacyjnego. Nie wolno stosować żadnych form nacisku ani wywierać jakiejkolwiek presji na żadną ze stron. Nie ma również obowiązku wypracowania porozumienia.
  4. Neutralność – mediator jest neutralny co do przedmiotu sporu i nie wolno mu narzucać swoich rozwiązań, nawet gdyby według niego były korzystniejsze dla stron lub ułatwiłyby rozwiązanie konfliktu. Mediator nie może też odrzucać propozycji przyjętych przez strony, jeśli nie są sprzeczne z prawem bądź nie stanowią obejścia prawa. Zgodnie z tą zasadą, to strony muszą samodzielnie znaleźć właściwe i satysfakcjonujące dla siebie rozwiązanie konfliktu.
  5. Dyskrecja – o fakcie prowadzenia mediacji wie niewielki krąg osób. Jest to szczególnie istotne w stosunkach handlowych, gdyż informacje o prowadzonych sporach sądowych często źle wpływają na wizerunek przedsiębiorcy.
  6. Skuteczność – ugoda zawarta przed mediatorem (zatwierdzona przez sąd) ma moc równą ugodzie zawartej przed sądem, która z kolei stanowi tytuł wykonawczy uprawniający do prowadzenia egzekucji, ponadto przerywa bieg terminów przedawnienia²⁰.
  7. Poufność – mediator zobowiązany jest do zachowania w tajemnicy wszelkich faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji, zarówno wobec osób trzecich, jak i wobec każdej ze stron mediacji, chyba że strony zwolnią go z tego obowiązku²¹.

W związku z obowiązującą regulacją prawną, mediator nie może zeznawać w sądzie co do faktów, o których dowiedział się podczas mediacji²² oraz na temat propozycji ugodowych lub innych oświadczeń składanych w postępowaniu mediacyjnym²³, poza przypadkiem, w którym strony postępowania mediacyjnego dobrowolnie wyrażą zgodę na zwolnienie go z obowiązku zachowania

²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, *op. cit.*, art. 123 § 1.

²¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r., *op. cit.*, art. 183⁴ § 2.

²² *Ibidem*, art. 259¹. T. Demendecki, Komentarz do art. 259¹ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

²³ Ustawa z 17 listopada 1964 r., *op. cit.*, art. 183⁴ § 3.

tajemnicy²⁴. Powołany artykuł 183⁴ § 3 k.p.c. wyłącza zatem możliwość powoływania się przez strony i ich przedstawicieli przed sądem na okoliczności i fakty, jak również propozycje ugodowe zgłoszone w trakcie mediacji²⁵.

Jak wskazuje orzeczenie Sądu Najwyższego, ustawodawca w ramach regulacji prawnej poszczególnych artykułów Kodeksu postępowania cywilnego, w tym art. 259 k.p.c. wprowadził podmiotowe ograniczenia dowodu z zeznań świadków²⁶.

Przedmiot i cel mediacji

Zgodnie z treścią znowelizowanego art. 10 k.p.c., sąd powinien w każdym stanie postępowania dążyć do ugodowego załatwienia spraw, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, uwzględniając, że strony mogą zawrzeć ugodę również przed mediatorem. Przepis ten wychodzi z założenia, że ugodowe załatwienie sprawy jest najkorzystniejszym rozwiązaniem dla stron, jednakże z powodu braku wyraźnego obowiązku informowania stron o takiej możliwości istnieje zróżnicowanie w tej kwestii pomiędzy poszczególnymi sądami. Nie jest też regułą, że przywołana wyżej norma to podstawa do zakończenia sporu we wszystkich postępowaniach cywilnych. Spod regulacji tego przepisu wyłączone są bowiem sprawy, w których zawarcie ugody jest niedopuszczalne. Katalog spraw, które nie mogą być przedmiotem ugody, jest niewielki. Przykładowo można tu wymienić sprawy z zakresu prawa rodzinnego dotyczące ubezwłasnowolnienia, o ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa, sprawy z zakresu prawa osobowego, np. uznanie za zmarłego lub stwierdzenie zgonu, czy też sprawy z zakresu prawa spadkowego, takie jak stwierdzenie nabycia spadku. Zdecydowana większość spraw może być przedmiotem mediacji. W prostym ujęciu można je przedstawić według tradycyjnego podziału jako sprawy cywilne, rodzinne, gospodarcze oraz sprawy z zakresu prawa pracy²⁷. W zależności od sprawy, która jest przedmiotem sporu, podejmowana jest decyzja co do wyboru osoby mediatora.

Należy podkreślić, że głównym celem mediacji jest jak najszybsze wypracowanie satysfakcjonującego rozwiązania zwaśnionych stron, a nie udowodnienie kto ma rację w danym sporze, bowiem założeniem mediacji jest złagodzenie lub zupełne wyeliminowanie istniejącego konfliktu.

²⁴ K. Knoppek, Komentarz do art. 259¹ k.p.c., LEX, stan prawny na 30 stycznia 2013 r.

²⁵ T. Żyznowski, Komentarz do art. 183⁴ k.p.c., LEX, stan prawny na 30 stycznia 2013 r.; P. Telenga, Komentarz do art. 183⁴ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

²⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 25 stycznia 2012 r., sygn. akt V CNP14/11.

²⁷ A. Arkuszewska, M. Bosak, *Mediacja jako metoda rozwiązywania indywidualnych i zbiorowych sporów z zakresu prawa pracy*, [w:] *Sądy polubowne i mediacja*, red. J. Olszewski, Warszawa 2008, s. 172.

Przystąpienie do mediacji oznacza same korzyści. Jest nie tylko dużo tańsza od postępowania sądowego, ale i szybsza – można ją ukończyć nawet podczas jednego spotkania mediacyjnego. Dzięki mediacji strony mogą wpłynąć na postanowienia zawieranej ugody. Mediator nie orzeka i nie narzuca sposobu rozwiązania sporu. Jego rolą jest skuteczne i bezpieczne przeprowadzenie stron przez mediację ze stanu konfliktu do stanu porozumienia i doprowadzenie do zawarcia satysfakcjonującej ugody. Jest to ważna korzyść zarówno w życiu prywatnym, jak i w biznesie, gdyż relacje pomiędzy stronami pozwalają na dalsze funkcjonowanie i komunikowanie się.

Kierując sprawę do mediacji, strony zachowują całkowity wpływ na zakończenie sporu. To one przy udziale mediatora ustalają sposób rozwiązania istniejącego pomiędzy nimi sporu, co nigdy nie jest tak łatwe przy skierowaniu sprawy do sądu, gdzie w towarzyszącym stresie związanym z przebywaniem na sali sądowej strony tracą kontrolę nad przebiegiem i wynikiem postępowania. W przeciwieństwie do mediacji, w postępowaniu sądowym strony mają ograniczony wpływ na rozstrzygnięcie sporu i zdane są na ocenę dokonaną przez sędziego wydającego wyrok, który zawsze jest niekorzystny dla jednej ze stron. W mediacji strony przedstawiają nawzajem swoje racje i samodzielnie decydują o sposobie zaspokojenia swoich interesów zgodnie ze swoimi potrzebami. Strony zawierają ugodę tylko w takiej sytuacji, gdy jest to dla nich korzystne. To głównie od stron zależy, jak szybko mediacja się zakończy i jaką treść będzie zawierać ugoda (przy zachowaniu zgodności postanowień z prawem).

Mediacja zakończona ugodą jest sukcesem stron, pozwala im osiągnąć zaspokojenie swoich potrzeb w krótszym czasie, przy zdecydowanie niższych kosztach finansowych. Mediacja pozwala uniknąć eskalacji konfliktu między stronami, a spotkanie na neutralnym gruncie w obecności mediatora jako przyjaznego przewodnika procesu pomaga im nie tylko wypracować ugodę, ale również pozostać w dobrych relacjach w przyszłości.

W poniższym zestawieniu przedstawione zostało w celu porównania postępowanie mediacyjne oraz postępowanie sądowe²⁸.

Kryteria	Postępowanie mediacyjne	Postępowanie sądowe
czas trwania	1–30 dni	bardzo długi (miesiące, lata)
kontrola tempa	strony	sąd
kontrola przebiegu	strony	sąd
kontrola rezultatu	strony i mediator	sąd
komunikacja stron	intensywna	brak

²⁸ M.R. Wysocki, *O mediacji*, www.mediator-wysocki.pl [15.06.2014].

poufność/dyskrecja	pełna/duża	brak/brak
koszty	niskie	wysokie
formalizm	brak	wysoki
dalsza współpraca stron	możliwa	bardzo trudna

Mediator i jego rola w postępowaniach mediacyjnych

Mediować – to pośredniczyć w rozmowie. Uczestnictwo w rozwiązywaniu codziennych ludzkich problemów we wszystkich dziedzinach życia społecznego to priorytetowe zadanie mediatora. Mediator w swojej pracy kieruje się kodeksem postępowania mediatora oraz kodeksem etycznym. Ustawodawca, wprowadzając instytucję mediacji, pozostawił stronom możliwość wyboru mediatora, którego osobę strony winny określić w umowie o mediację²⁹. W przypadku spraw cywilnych (m.in. gospodarczych, rodzinnych, z zakresu prawa pracy), zgodnie z brzmieniem art. 183² k.p.c., mediatorem może być każda osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych i korzystająca w pełni z praw publicznych³⁰. Nie powinno budzić wątpliwości, że mediator nieposiadający pełnej zdolności do czynności prawnych nie może sporządzić ważnego protokołu z przebiegu postępowania mediacyjnego³¹. Artykuł 183² § 1 nie wskazuje ponadto na dodatkowe wymagania w postaci wykształcenia, kwalifikacji, zasobu wiedzy bądź doświadczenia praktycznego³². Nie może być mediatorem sędzia, za wyjątkiem sędziego w stanie spoczynku³³. Dopuszczalne jest natomiast wykonywanie funkcji mediatora przez notariusza, po uprzednim uzyskaniu zgody właściwej Rady Izby Notarialnej³⁴. Z kolei w przypadku spraw karnych lub dotyczących nieletnich kryteria dla osób mogących pełnić funkcję mediatora określają stosowne przepisy.

W sytuacji gdy do mediacji kieruje sąd, mediator wyznaczany jest z listy stałych mediatorów, jednakże strony mają również prawo wybrać innego³⁵. Sąd nie jest związany stanowiskiem stron co do osoby mediatora, ale na ich zgodny wniosek uwzględni wybór tej osoby³⁶. Ułatwieniem dla stron oraz sędziów kierujących do mediacji są listy stałych mediatorów oraz ośrodki mediacyjne prowadzone przez organizacje społeczne i zawodowe. Wpis na

²⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, *op. cit.*, art. 183¹ § 2 i 3.

³⁰ *Ibidem*, art. 183² § 1.

³¹ P. Telenga, Komentarz do art. 183² k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

³² T. Żyznowski, Komentarz do art. 183² k.p.c., LEX, stan prawny na 30 stycznia 2013 r.

³³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego, *op. cit.*, art. 183² § 2.

³⁴ T. Żyznowski, Komentarz do art. 183² k.p.c., LEX, stan prawny na 30 stycznia 2013 r.

³⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, *op. cit.*, art. 183⁹.

³⁶ P. Telenga, Komentarz do art. 183² k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

taką listę wymaga zgody mediatora wyrażonej na piśmie. Informację o listach stałych mediatorów oraz ośrodkach mediacyjnych przekazuje się prezesowi właściwego sądu okręgowego³⁷. Listy publikowane są na stronach internetowych sądów, a także udostępniane w sekretariatach wydziałów na wniosek zainteresowanych. Jak dotąd przepisy nie regulują zasad prowadzenia list. Mediator stały może odmówić prowadzenia mediacji skierowanej do niego tylko z ważnych powodów, o których jest obowiązany powiadomić strony bądź sąd – jeśli to sąd kierował sprawę do mediacji³⁸.

Mediator stały to osoba godna zaufania, wpisana do wykazu prowadzonego przez sąd okręgowy, której zadaniem jest pomoc w wypracowaniu porozumienia poprzez ułatwienie stronom rozmowy, czuwanie nad łagodzeniem napięć w trakcie negocjacji, zadawanie pytań, przy czym spór muszą rozwiązać same strony konfliktu. Mediator jest bezstronną osobą pomagającą uczestnikom sporu we wzajemnym wysłuchaniu, przedstawieniu swoich racji i argumentów, odnalezieniu wspólnych interesów, a także w wypracowaniu alternatywnych rozwiązań w ich sporze w celu osiągnięcia obopólnego porozumienia. Jest pośrednikiem między stronami konfliktu. Jako osoba niezaangażowana ma możliwość spojrzenia na konflikt bez emocji, a także wychwycenia wspólnych problemów i wzajemnych oczekiwań stron. Pomaga ustalić najważniejsze kwestie w sporze i nadzoruje przebieg posiedzenia mediacyjnego, dbając o dobrą atmosferę. Jego obecność jest wręcz niezbędna w sprawach o złożonym charakterze, gdzie nie ma sposobności prowadzenia bezpośrednich rozmów, a mediator ułatwia przebrnięcie przez trudne momenty w sporze³⁹. Mediator nie reprezentuje interesu klienta, ale zawsze czuwa nad zachowaniem równowagi stron w mediacji. Jego główną rolą jest szukanie – wspólnie z uczestnikami konfliktu – takich rozwiązań, które może zaakceptować każdy z nich⁴⁰.

Mediator nie może narzucać stronom własnych poglądów i propozycji rozwiązania konfliktu czy sporu. Ważne jest, aby wzbudzał u stron zaufanie i zapewniał poczucie bezpieczeństwa. Nie może czerpać korzyści z tego, co jest przedmiotem mediacji⁴¹. Nie powinien oceniać wypracowanych przez strony ustaleń. Mediator powinien zachować bezstronność⁴², co oznacza, iż nie przychyliła się on do racji żadnej ze stron. Powinien ponadto prowadzić

³⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, *op. cit.*, art. 183¹ § 2 i 3.

³⁸ *Ibidem*, art. 183² § 4.

³⁹ Z. Nęcki, *op. cit.*, s. 88.

⁴⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, *op. cit.*, art. 28.

⁴¹ *Standardy prowadzenie mediacji i postępowania mediatora*, <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje> [dostęp 08.06.2014].

⁴² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, *op. cit.*, art. 183³.

mediację w taki sposób, aby ewentualna nierównowaga między stronami nie wpływała na przebieg mediacji oraz ostateczny rezultat i nie doprowadziła do porozumienia krzywdzącego lub dyskryminującego którąś ze stron.

Ustawodawca nie wprowadził do ustawy instytucji wyłączenia stronnictwego mediatora, gdyż uznał, że strona, która ma uzasadnione powody zakwestionowania swojej bezstronności, sama zrezygnuje w takiej sytuacji z udziału w mediacji, nie wyrażając zgody na jej prowadzenie⁴³.

Istotną rolą mediatora jest zapobieganie nadmiernej eskalacji konfliktu. Może organizować spotkania stron metodą bezpośrednią, czyli w drodze konfrontacji, lub metodą pośrednią poprzez spotkania indywidualne, na osobności, oddzielnie z każdym z uczestników sporu, podczas których uzgadnia z nimi, jaki zakres informacji ma przekazać stronie przeciwnej. W ramach spotkań indywidualnych mediator ma możliwość uzyskania większej liczby szczegółów dotyczących sporu, a tym samym może rozważyć wypracowanie bardziej skutecznego i korzystnego rozwiązania. Mediator pełni funkcję strażnika, dbając o wzajemny szacunek stron, pozwala im nawiązać dialog, stwarza konstruktywną atmosferę spokoju, a także zapewnia wsparcie merytoryczne⁴⁴. Nie ma jednak władzy podejmowania decyzji merytorycznych. Nie jest sędzią, gdyż nie ocenia i nie wydaje werdyktu. Nie jest adwokatem i nie reprezentuje interesów strony. Jest natomiast przewodnikiem w całej procedurze postępowania mediacyjnego, pomagając wytyczyć wspólną drogę. Jest przy tym profesjonalistą i czuwa nad realnością rozwiązań wypracowywanej ugody⁴⁵.

Prawidłowa decyzja co do wyboru osoby mediatora zależy od tego, jaka sprawa jest przedmiotem sporu. Inną wiedzę musi posiadać mediator uczestniczący w postępowaniu w sprawach gospodarczych, inną zaś – mediator w sprawach rodzinnych, który powinien umieć rozpoznać specyficzne źródła konfliktów między osobami bliskimi. Zupełnie odmienne spojrzenie stwarzają natomiast tzw. sprawy cywilne, gdzie w grę wchodzi często stosunki sąsiedzkie, w których mieszają się kwestie majątkowe z emocjonalnymi. Swoją oddzielną specyfikę mają także sprawy z zakresu prawa pracy⁴⁶.

Rola mediatora w postępowaniu mediacyjnym nie jest łatwa. Na nim bowiem spoczywa odpowiedzialność za organizację i atmosferę posiedzenia mediacyjnego⁴⁷. Wymaga się od niego nie tylko znajomości technik prowadze-

⁴³ P. Telenga, Komentarz do art. 183³ k.p.c., LEX, stan prawny na 1 kwietnia 2014 r.

⁴⁴ Michał. R Wysocki, *op. cit.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ R. Cebula, *op. cit.*, s. 7.

⁴⁷ *Ibidem.*

nia mediacji⁴⁸, ale również szczególnych predyspozycji. Poza tym, że pomaga w wypracowaniu porozumienia i sporządzeniu ugody między zwaśnionymi stronami, przede wszystkim ułatwia im rozmowę, w jej trakcie zadaje pytania, rozpoznaje źródła konfliktu, łagodzi napięcia, jak również ocenia realność propozycji ugodowych składanych przez strony. Jego zadaniem jest również sformalizowanie samego przebiegu postępowania mediacyjnego przez sporządzenie protokołu oraz uwzględnienie w nim treści ugody.

Mediator nie ponosi odpowiedzialności za treść ugody zawartej pomiędzy stronami, ale wymaga się od niego najwyższej staranności w jej formułowaniu oraz nadzorowania, aby była zrozumiała, zgodna z prawem, z zasadami współżycia społecznego oraz aby nie służyła obejściu przepisów.

Mediacja jest dopuszczalna we wszystkich sprawach, w których możliwe jest zawarcie ugody. Zostaną teraz przedstawione przykładowe płaszczyzny stosowania tej instytucji.

Mediacja w sprawach cywilnych

Pierwsze próby kierowania spraw do mediacji podjęte zostały w połowie lat 90. ubiegłego wieku. Natomiast szczegółowe ramy postępowania mediacyjnego zostały nakreślone w 2001 r. w sprawach nieletnich na podstawie Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich. Mediacja wywodzi się właśnie ze spraw cywilnych⁴⁹.

Głównym celem mediacji w sprawach cywilnych jest doprowadzenie do zawarcia takiego układu pomiędzy zwaśnionymi stronami, który będzie dla nich rozwiązaniem konfliktu. Mediacja może być prowadzona we wszystkich sprawach cywilnych, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody, np. w sporach:

- o alimenty,
- o dział spadku,
- o zniesienie współwłasności,
- przy realizacji umów cywilnoprawnych,
- o zapłatę,
- o podział majątku wspólnego,
- o należności ze stosunku pracy,
- rozstrzygających o istotnych sprawach rodziny,
- o ustalenie kontaktów z dzieckiem,
- sąsiedzkich i lokalowych, itp.

⁴⁸ J. Waluk, *Konflikt – mediacja w praktyce. Prawo a rozwiązywanie sporów*, Warszawa 2003, s. 15–17.

⁴⁹ I. Orłowska, *Czy tylko mediacja pomiędzy sprawcą a ofiarą*, „Mediator” 2002, nr 1 (20), s. 41–42.

Mediację w sprawach rodzinnych można zakwalifikować do zakresu spraw cywilnych.

Jednym z pierwszych krajów, w których mediacja pojawiła się w postaci normy prawnej, była Wielka Brytania. Do polskiego prawodawstwa instytucja mediacji rodzinnych wprowadzona została na mocy ustawy z 28 lipca 2005 r. Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 172, poz. 1438), która weszła w życie 10 grudnia 2005 r.

Art. 1831 § 2 k.p.c. stanowi, że mediacja w sprawach rodzinnych może być prowadzona na podstawie postanowienia sądu kierującego strony do mediacji, bądź też umowy stron (mediacja umowna) poprzez wyrażenie zgody na mediację, gdy druga strona o nią wnioskowała. Spory dotyczące małżeństwa, rozwodów, planów wychowawczych dzieci oraz kontaktów z dziećmi, jak również dotyczące alimentów, zaspokojenia potrzeb rodziny, czy spraw majątkowych między małżonkami, również mogą być rozstrzygane w ramach mediacji.

W myśl art. 436 § 1 i 2 k.p.c. przedmiotem mediacji może być także pojednanie małżonków, nawet jeśli postępowanie sądowe zostało zawieszona. Kodeks rodzinny i opiekuńczy jest aktem prawnym, który wskazuje na potrzebę włączenia mediacji jako formy wsparcia rodziców w przypadku rozwodu.

W świetle art. 58 § 1 k.r.o. sąd w wyroku orzekającym rozwód rozstrzyga przede wszystkim o władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi, o sposobie jej wykonywania oraz o kontaktach z dziećmi po rozwodzie, uwzględniając przy tym zgodny plan rodzicielski. Rolą mediatora jest wówczas jedynie pomoc w znalezieniu satysfakcjonującego rozwiązania dla skonfliktowanych małżonków.

W sprawach o rozwód i separację przedmiotem mediacji może być również pojednanie małżonków, jeżeli istnieją widoki na utrzymanie małżeństwa. Jeśli jednak nie ma szans na pojednanie, celem mediacji może być ugodowe rozwiązanie kwestii dotyczących alimentów, sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi, zaspokojenia potrzeb rodziny bądź też spraw majątkowych.

Mediacja daje doskonałe efekty przy opracowaniach przez zwaśnione strony porozumień dotyczących zwłaszcza sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej, czy utrzymywania kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Strony mogą w tym przypadku w bardzo szczegółowy sposób uzgodnić m.in.:

- harmonogram kontaktów z dzieckiem,
- miejsce pobytu dziecka,
- udział w decyzjach dot. rozstrzygnięcia,
- istotnych spraw dziecka,

- sposób i zasady pokrywania kosztów,
- utrzymania oraz wychowania dziecka⁵⁰.

Warto zatem promować mediację w taki sposób, aby rodzice korzystali z niej na zasadach umownych jeszcze przed wszczęciem postępowania sądowego. Natomiast w sprawach, w których jedna lub obie strony są uzależnione od alkoholu lub środków psychoaktywnych, cierpią na chorobę psychiczną bądź też w rodzinie ma lub miała miejsce przemoc, występują przeciwwskazania do prowadzenia mediacji. Mediacja jest również niewskazana w przypadku silnych emocji lub traumatycznych przeżyć jednej lub obu stron, które utrudniają świadome i racjonalne podejście do sprawy.

Można stwierdzić, że mediacja rodzinna ma wszelkie zadatki, aby stać się powszechnym wyborem dla zwaśnionych członków rodzin oraz instrumentem, z którego korzystać będą sędziowie orzekający w sprawach rodzinnych. Wzrost społecznej świadomości mediacji powoduje zwiększanie liczby spraw trafiających do mediacji umownej, co wskazuje na doświadczenie polskich mediatorów oraz świadczy o tym, że wzrasta zaufanie do mediacji.

Mediacja w sprawach gospodarczych

W obrocie gospodarczym trudno jest uniknąć sporów, a w ostatnich latach zaobserwować można znaczny wzrost liczby spraw gospodarczych kierowanych do sądów. Według raportu „Doing Business 2014” przeciętny czas oczekiwania w toku postępowania sądowego w Polsce wynosi 480 dni, co oznacza, że przedsiębiorcy oprócz kosztów prowadzonych spraw sądowych ponoszą olbrzymią stratę czasu. Przewlekłość postępowania jest zatem jedną z głównych przyczyn dalekiej pozycji zajmowanej przez Polskę w rankingu przygotowanym przez Bank Światowy. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy jest niewielkie wykorzystanie przez przedsiębiorców alternatywnych dla sądów powszechnych metod rozwiązywania sporów, takich jak mediacja i arbitraż⁵¹. Bariery jakimi są m.in. brak odpowiedniej wiedzy przedsiębiorców w tym zakresie, bądź brak zaufania do osoby mediatora, w dużej mierze przyczyniają się do tego, że przedsiębiorcy jeszcze niezbyt często korzystają z instytucji mediacji czy arbitrażu, wybierając tym samym drogę sądową w celu rozstrzygnięcia swojego sporu.

Upowszechnianie systemu polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych jest istotne z punktu widzenia interesu przedsiębiorców, gdyż

⁵⁰ Informator Ministerstwa Sprawiedliwości o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów, Warszawa 2010, s. 17.

⁵¹ S. Pieckowski, *Mediacja w sprawach gospodarczych*, broszura Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 8.

wysoki koszt wieloinstancyjnego postępowania sądowego oraz zbyt długie dochodzenie przez przedsiębiorców praw i należności w obrocie gospodarczym w dużej mierze stanowią barierę dla rozwoju przedsiębiorczości. Problem ten jest wskazywany zarówno przez przedsiębiorstwa, jak i organizacje międzynarodowe oceniające warunki funkcjonowania przedsiębiorstw w różnych krajach.

Informacje na temat nieporozumień przedsiębiorcy z kontrahentami mogą zaszkodzić wizerunkowi firmy, dlatego tak ważne jest zachowanie ich w tajemnicy. Możliwość szybkiego odzyskania pieniędzy przy niewielkich kosztach wraz z dyskrecją mediacji gospodarczych tworzą ich atrakcyjność i mają wpływ na ich rosnącą popularność.

Mediacja daje szanse utrzymania dotychczasowych dobrych relacji między stronami. Wypracowana ugoda oznacza akceptację zakończenia sporu przez strony konfliktu. Ocenia się, że około 80% ugód mediacyjnych wykonywanych jest dobrowolnie, co nie wymaga stosowania przymusu egzekucyjnego, co z kolei oszczędza czas i pieniądze związane z postępowaniem komorniczym.

W zasadzie do mediacji z zakresu prawa gospodarczego można kierować każdy spór i konflikt, w którym dopuszczalne jest zawarcie ugody, a w szczególności sprawy dotyczące sporów o zobowiązania finansowe, które zazwyczaj są powodem nieterminowej płatności lub zupełnego jej braku i występują w obrocie gospodarczym najczęściej. Ponadto sprawy dotyczące sporów o nieetyczne działania konkurencyjne, sporów o niezrealizowane usługi, inwestycje oraz inne. W efekcie polubownego załatwienia sprawy istnieje możliwość modyfikacji sposobu spłaty zadłużenia, np.: rozłożenie wierzytelności na raty, zmiana terminów płatności poszczególnych rat, umorzenie części wierzytelności lub odsetek lub możliwość dodatkowego zabezpieczenia interesów wierzyciela choćby przez ustanowienie zastawu, hipoteki, poręczenie osoby trzeciej czy wystawienie weksla.

Najistotniejsze korzyści płynące z mediacji w sprawach gospodarczych to:

- oszczędność pieniędzy – gdyż mediacja jest wielokrotnie tańsza od procesu sądowego,
- oszczędność czasu – ponieważ porozumienie można osiągnąć w ciągu kilku dni, a nawet podczas jednego spotkania w porównaniu z procesem sądowym, który może trwać miesiącami, a nawet latami,
- ochrona zdrowia – gdyż w toku mediacji można uniknąć stresu, wstydu, uzyskując tym samym spokój i ugodę,
- ochrona relacji - ponieważ nie traci się klientów, dostawców, a zwłaszcza w biznesie, gdzie spór jest zawsze ryzykowny. Dzięki mediacji relacja pomiędzy stronami ma szansę pozostać na tym samym poziomie, a nawet może się polepszyć,

- ochrona wizerunku – ponieważ w biznesie łatwo można utracić dobry wizerunek, a dzięki mediacji sprawa nie nabiera niepotrzebnego rozgłosu w porównaniu z procesem sądowym, gdzie głośny konflikt jest wręcz pożywką dla szkodliwych plotek.

Podkreślić również należy, że jeśli dojdzie do zawarcia ugody – zarówno w sprawach gospodarczych, jak i cywilnych – ze skierowania sądu do mediacji, strona, która poniosła koszty, wnosząc sprawę do sądu, otrzyma zwrot 75% opłaty sądowej, co jest ogromną zaletą mediacji.

Reasumując, można stwierdzić, że większość mediacji gospodarczych z udziałem przedsiębiorców kończy się zawarciem ugody, co jest atutem dla tej instytucji, gdyż polubowne rozwiązanie konfliktu jest obecnie w dobrym tonie w przeciwieństwie do drogi sądowej. Nawet w przypadku wygranej sprawy w długotrwałym postępowaniu sądowym, firma uczestnika sporu do momentu rozstrzygnięcia, może ponieść duże straty, a nawet doprowadzić do bankructwa przy jednoczesnym rozgłosie o sprawie, co z pewnością uznane będzie za porażkę.

Aby doszło do zawarcia porozumienia, musi nastąpić przede wszystkim wola rozwiązania sporu. W sytuacji konfliktowej, gdzie dominuje gniew i złość, a każda ze stron uznaje swoją rację, nie jest możliwe rozwiązanie sporu bez wymiany informacji w toku dyskusji i wzajemnych ustępstw.

Mediator szuka przyczyn konfliktu przy pomocy właściwie dobranych pytań, zapewniając przy tym odpowiedni poziom dyskusji, w której nie będą dominować emocje. Po uzyskaniu niezbędnych informacji dotyczących potrzeb i interesów stron poszukuje alternatywnych rozwiązań dla sprawy, mając na celu doprowadzenie do zawarcia ugody stanowiącej jednocześnie konstruktywne rozwiązanie dla każdej ze stron.

Mediacja w sprawach karnych

W przypadku spraw karnych mediacja ma na celu sprawiedliwość naprawczą: zadośćuczynienie i naprawę wyrządzonych przestępstwem szkód materialnych i moralnych. Daje pokrzywdzonemu możliwość wyrażenia jego uczuć, potrzeb oraz oczekiwań. Sprawcy natomiast pozwala przyjąć odpowiedzialność za skutki przestępstwa oraz podjąć związane z nią działania⁵².

Inspiracją rozwoju mediacji karnych w Polsce były wzorce niemieckie. W postępowaniu karnym mediacja oparcie znalazła w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (wydanego na podstawie art. 23a § 5 k.p.k.)⁵³. Wymagania dla me-

⁵² *O alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, informator Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2010, s. 15.

⁵³ R. Cebula, *op. cit.*, s. 4.

diatora w sprawach karnych określone zostały w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 roku (Dz.U. z 2003 r., Nr 108, poz. 1020). Sprawy karne do mediacji kieruje głównie sąd lub prokuratura, ale same strony sporu również mogą wnioskować o jej przeprowadzenie.

Głównym przedmiotem zainteresowania w sprawiedliwości karnej jest przestępstwo oraz przestępca. Nie ma w niej niestety zbyt dużo miejsca dla pokrzywdzonego. W sprawiedliwości naprawczej łamanie prawa skutkuje ukaraniem sprawcy i naprawieniem szkody, a pokrzywdzony ma możliwość aktywnego uczestniczenia w podjęciu decyzji. W centrum uwagi są problemy i potrzeby pokrzywdzonego. Mediacja przy pomocy bezstronnej i neutralnej osoby, jaką jest mediator, może ułatwić sprawcy zrozumienie wyrządzonej krzywdy pod względem psychologicznym, a nawet rozwinąć w nim umiejętność empatii⁵⁴.

Idea mediacji w sprawach karnych powstała ze względu na potrzebę nowego spojrzenia na odpowiedzialność karną, co jest symptomem unowocześniania procesu karnego. Daje stronom większą autonomię w zakresie rozporządzania swoimi prawami. Z filozofią odpowiedzialności karnej wiąże się dopuszczalność pertraktacji stron, zwłaszcza w obliczu drobnych przestępstw.

Mediacja ułatwia rozwiązanie konfliktu drogą bez przemocy. Zaczyna się i kończy w prokuraturze (na Policji) lub w sądzie, jednakże odbywa się poza wymiarem sprawiedliwości i jest od niego niezależna. Prowadzona jest w całkowicie odformalizowanej i sprzyjającej swobodnym wypowiedziom atmosferze.

Mimo że zadaniem mediacji jest uzupełnienie istniejącego systemu rozwiązywania konfliktów i sprawienie, aby do sądów trafiały sprawy, których nie udało się rozwiązać przez powołane do tego instytucje pozasądowe, mediacja nadal bywa źle interpretowana. Od postawy wymiaru sprawiedliwości zależy więc będzie praktyczne funkcjonowanie mediacji w społeczeństwie, chociaż formalne ramy jej teoretycznego stosowania wyznaczają przepisy prawa karnego⁵⁵.

Organ kierujący sprawę do postępowania mediacyjnego powinien być przekonany, że zachodzi potrzeba podjęcia takiej decyzji w tym zakresie, mając na uwadze, aby nie doszło do skierowania do mediacji w przypadku braku podstaw oskarżenia na podstawie zebranych dowodów. Dlatego też w momencie kierowania sprawy na drogę postępowania mediacyjnego konieczne jest sprawdzenie, czy nadaje się ona do takiego postępowania, a to zależy nie tylko od wagi czynu przestępczego, ale w dużym stopniu od sytuacji, w jakiej znajdują się strony konfliktu karnego oraz od ich postaw⁵⁶.

⁵⁴ K. Bargiel-Matusiewicz, *op. cit.*, s. 87.

⁵⁵ A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, broszura Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 3.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 10–12.

Przykładowo do mediacji nie powinny trafiać sprawy:

- mafijne, dotyczące zorganizowanej przestępczości, gdy sprawca był wielokrotnie karany,
- z których wynika, że oskarżony jest bardzo zdemoralizowany, wykazuje znaczne nasilenie agresji, jest bardzo prymitywny, odznacza się niskim poziomem empatii,
- z których wynika, że pokrzywdzony ma postawę nadmiernie roszczeniową, nietolerancyjną, jest wrogo nastawiony do sprawcy i nieskłonny do kompromisu,
- w których strony są chore psychicznie, upośledzone, o głęboko zaburzonej strukturze osobowości,
- sprawy z dużą liczbą oskarżonych, pokrzywdzonych bądź czynów, gdyż tworzy to przede wszystkim problemy techniczne dla mediatora związane z prowadzeniem postępowania.

Do mediacji mogą natomiast trafiać sprawy, gdy przestępstwo ma charakter jednostkowy, przypadkowy.

Praktyka w postępowaniach karnych, w których występuje konflikt trwający przez wiele lat wskazuje, że widnieje małe prawdopodobieństwo aby mediacja przyniosła pozytywny skutek i zakończyła się sukcesem. Niejednokrotnie ostateczną próbą rozwiązania takiego sporu może być właśnie droga postępowania mediacyjnego. Analizując sprawy karne, warto zauważyć, że najczęściej pozytywnych efektów w wyniku przeprowadzonych mediacji występuje w sprawach o uszkodzenie ciała, pobicia, groźby karalnej, zmuszanie do określonego zachowania się, znęcanie, zniesławienie bądź zniewagę, czy też o naruszenie nietykalności cielesnej. Jednakże do mediacji można kierować również sprawy, w których oskarżonemu lub podejrzanemu zarzuca się popełnienie czynu kwalifikującego się z innego artykułu Kodeksu karnego.

Kierujący sprawę na drogę postępowania mediacyjnego może również wziąć pod uwagę inne okoliczności występujące w konkretnej sprawie. Bardzo wiele zależy od doświadczenia zawodowego i życiowego oraz intuicji osoby kierującej sprawę do mediacji.

Podsumowanie

W podsumowaniu należy podkreślić, że postępowania sądowe rzadko zakończone są zawarciem ugody, ponieważ oficjalność procedur sądowych, stres związany z pobytem w sądzie czy atmosferą panującą na sali rozpraw, jak również niejednokrotnie obecność osób trzecich – nie sprzyjają pojednaniu. W przeciwieństwie do postępowania sądowego, postępowanie mediacyjne

daje możliwość znalezienia wspólnego, satysfakcjonującego rozwiązania podczas prowadzonych przez mediatora sesji mediacyjnych.

Należy przyznać, że niejednokrotnie same sądy dostrzegają w danej sprawie potrzebę skorzystania przez strony z alternatywnego sposobu rozwiązywania sporu. Częściej jednak to same strony proponują taką drogę. Zaleca się więc, aby jeszcze przed wstąpieniem na drogę postępowania sądowego lub tuż po jego wszczęciu rozważyć możliwość zastosowania mediacji.

Połączenie troski o dobro sprawy z troską o dobro wzajemnych relacji stanowi najlepsze z możliwych rozwiązań, gwarantujące uzyskanie znakomitych rezultatów. Skupienie się bowiem na dobrostanie relacji zmniejsza opór i skłania do podejmowania szybkich i ugodowych rozwiązań. Skoncentrowanie natomiast uwagi jedynie na własnych interesach buduje nadmierną rywalizację⁵⁷.

Doświadczenia innych państw członkowskich Unii Europejskiej wskazują, że alternatywne systemy pozasądowego rozwiązywania sporów mogą być o wiele bardziej korzystne dla zwaśnionych stron od postępowania sądowego. Dla stron pozostających w stałych relacjach rodzinnych, sąsiedzkich, handlowych itp. najwyższą zaletą jest możliwość budowania dobrych kontaktów w przyszłości. Podkreślić należy, że w przeciwieństwie do wielu krajów europejskich, gdzie wprowadzone przepisy dotyczące mediacji nadają jej większą rangę w systemie prawa, w obecnym stanie prawnym naszego kraju brak jest jednolitej, ustawowej regulacji dotyczącej tej instytucji, jak również standardów szkoleń i wykonywania zawodu mediatora.

Pilna potrzeba zmian legislacyjnych w Polsce sprawiła, że środowiska mediacyjne, szczególnie reprezentowane w Społecznej Radzie ADR, zgłaszają konieczność wsparcia mediacji przez organy Państwa w drodze reform ustaw mających na celu rozwój mediacji. Ministerstwo Gospodarki, podejmując prace nad problematyką polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, dokonało rozpoznania sytuacji rynkowej w obszarze aktualnego zakresu stosowania ADR.

Z badań ankietowych przeprowadzonych wśród przedsiębiorców na początku 2013 r. wynikało, że respondenci, którzy weszli w spór gospodarczy, dotychczas wybierali dwie drogi jego rozwiązania: negocjacje lub rozstrzygnięcie przed sądem powszechnym. Natomiast w chwili obecnej, wśród przedsiębiorców istnieje pozytywne nastawienie do metod ADR. Mimo, iż obecnie wiedza na temat pozasądowych form rozwiązywania tego rodzaju sporów jest nadal niewielka, przedsiębiorcy pozytywnie oceniają możliwość skorzystania z tych metod, widząc szanse wzajemnego porozumienia się, nawet w drodze kompromisu oraz zawarcia ugody.

⁵⁷ Z. Nęcki, *op. cit.*, s. 70.

Zarządzeniem z 23 września 2013 r. Minister Gospodarki, w ramach współpracy z Ministrem Sprawiedliwości, powołał Zespół do spraw systemowych rozwiązań w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, ułatwiających wykonywanie działalności gospodarczej⁵⁸. Głównym zadaniem Zespołu było wypracowanie rekomendacji oraz opracowanie propozycji ewentualnych działań pozalegislacyjnych w zakresie upowszechnienia polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, które wpłynęłyby na rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów – głównie między przedsiębiorcami – oraz przyczyniłyby się do szerszego wykorzystania polubownych metod rozwiązywania sporów w obrocie gospodarczym. Pakiet zawiera ponad 30 propozycji zmian prawa, zwłaszcza z zakresu Kodeksu postępowania cywilnego, a w szczególności mających na celu: usprawnienie rozwiązywania sporów pomiędzy przedsiębiorstwami, ograniczenie barier hamujących rozwój polubownych metod rozwiązywania sporów, określenie katalogu zachęt do stosowania mediacji, określenie sposobu prezentowania korzyści płynących ze stosowania polubownych metod rozwiązywania sporów, a także zaproponowanie działań mających na celu dotarcie do przedsiębiorców, pełnomocników prawnych oraz sędziów, które zmieniają ich nastawienie do możliwych sposobów rozwiązywania konfliktów i sporów w drodze kompromisu i ugody.

7 sierpnia 2014 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości odbyło się spotkanie m.in. w sprawie rekomendacji dotyczących mediacji i polubownego rozwiązywania sporów gospodarczych⁵⁹. W ramach wniesionych postulatów zwrócono uwagę, że jedną z przyczyn, dla których mediacja nie stanowi popularnej w społeczeństwie metody rozwiązywania sporów, jest brak wdrożenia systemowych rozwiązań edukacyjnych w tym zakresie. Obywatele nie są świadomi ani w żaden sposób informowani czy uczeni mechanizmów rozwiązywania konfliktów w środowiskach społecznych takich jak szkoła, praca bądź sfera działalności gospodarczej, co powoduje wpływ do sądów wielu spraw, które z powodzeniem można by rozwiązać w sposób polubowny. To właśnie głównie brak wiedzy społeczeństwa o mediacji powoduje, że nie jest ona wybierana jako metoda rozwiązywania sporów.

W związku z powyższym rekomendowane jest m.in. wprowadzenie do programów edukacyjnych elementów symulacji rozwiązywania sytuacji konfliktowych na wszystkich szczeblach nauczania.

⁵⁸ Zarządzenie Ministra Gospodarki z dnia 23 września 2013 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw systemowych rozwiązań w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, ułatwiających wykonywanie działalności gospodarczej, Dziennik Urzędowy Ministra Gospodarki z 2 października 2013 r., poz. 17.

⁵⁹ Rekomendacje Zespołu do spraw systemowych rozwiązań w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, ułatwiających wykonywanie działalności gospodarczej, www.mg.gov.pl/node/21234 [18.08.2014].

Zachęcanie państwowych i samorządowych osób prawnych do każdorazowego rozważenia, czy w sprawach spornych możliwe jest zastosowanie metod ADR, w tym mediacji, przed ewentualnym przystąpieniem do postępowania sądowego, to również jeden z wielu postulatów proponowanych w ramach rekomendacji.

W związku z brakiem jednolitej regulacji dotyczącej kwalifikacji mediatorów oraz sposobu prowadzenia list mediatorów, konieczne jest zachowanie względnej spójności tejsze regulacji we wszystkich kategoriach spraw poddawanych mediacji. Proponowana regulacja dotyczyć ma stałych mediatorów z list prowadzonych przez prezesów sądów okręgowych. Konieczne jest również ujednoczenie terminologii związanej z osobą mediatora.

Ponieważ mediacje ze skierowania sądów, których celem jest zapewnienie wysokiej jakości usług mediacyjnych, prowadzone będą przez wysoko wykwalifikowanych mediatorów, wymagana będzie także odpowiednia wiedza i umiejętności praktyczne. Zatem przewidziane w rozporządzeniu Ministra stawki dla mediatorów stałych powinny zapewniać godne wynagrodzenie i umożliwiać im stałe doszkalać się oraz podnoszenie kwalifikacji. Wysokie kompetencje mediatorów będą pozytywnie wpływać na efektywność mediacji oraz ocenę wykonywanych usług mediacyjnych przez różne środowiska. Proponowane przez Zespół zmiany są krokiem do ujednoczenia wymogów dla wszystkich mediatorów.

Ostatnie zmiany dotyczące zagadnień arbitrażu i mediacji w Kodeksie postępowania cywilnego zostały wprowadzone w 2005 r., po niemalże 10 latach nadszedł więc dobry moment na rozważenie ewentualnej nowelizacji w tym zakresie. Przygotowane przez Zespół rekomendacje stanowiąc będą podstawę projektu nowej ustawy.

Zmierzając dalej, w kierunku postulatów *de lege ferenda*, należy stwierdzić, że najwyższy czas, aby w Polsce złamać stereotyp, iż tylko sądy są właściwym podmiotem w rozstrzygnięciu sporów, ponieważ mają do tego odpowiednio wykwalifikowaną kadrę oraz stosowne narzędzia. Minister Sprawiedliwości poprzez wprowadzenie inicjatywy ustawodawczej odegrałby znaczącą rolę w przyznaniu należnego miejsca niezbędnej instytucji, jaką jest mediacja, ujednoczeniu przepisów i jednocześnie podniesieniu rangi mediatora w społeczeństwie. Wskazane, a wręcz konieczne byłoby szerokie uświadczenie społeczeństwu istoty mediacji i korzyści z niej płynących.

Upowszechnianie polubownych metod rozwiązywania konfliktów i sporów jest również mechanizmem wspierającym proces kształtowania postaw społeczeństwa obywatelskiego. Instytucja mediacji, to rodzaj zaufania, którym obdarza się jej uczestników poprzez umożliwienie im zarządzania własnym procesem, jakim jest spór. Rozpowszechnianie tych metod wymaga

pogłębionej współpracy pomiędzy środowiskiem sędziów, mediatorów oraz Ministerstwem Sprawiedliwości.

Sądy powinny również odgrywać istotną rolę w promowaniu kultury mediacji i polubownego rozwiązywania sporów w społeczeństwie. Podejmowane w sądach działania mające na celu jak najszerszą i aktywną promocję mediacji, skierowaną bezpośrednio do osób szukających pomocy w rozwiązaniu konfliktu, powinny wyraźnie wskazywać, że Państwo wspiera metody polubownego regulowania sporów cywilnych, co znacznie przyczyni się do odciążenia sądów.

Abstract

Mediation is an alternative method used in finding solutions to disputes in the Polish law system

The alternative methods used in finding solutions to disputes are also called the ADR methods. This is an abbreviation for Alternative Dispute Resolution and it means alternative (in relation to legal proceedings) ways of finding solutions to disputes. We should include mediation among such methods. The word 'mediation' comes from the Greek language (*medos* – mediating, not belonging to any of the sides), and Latin (*mediatio* – mediation). Mediation is a voluntary, confidential, legal proceeding conducted by the parties of the particular dispute in cases in which it is possible to reach a compromise in the presence of an impartial and neutral third party who is called a 'mediator'.

Key words: mediation, mediator, conflict